

ХРИСТО ГАГОВ*

ЕВОЛЮЦИЯ И ВЯРА – КРАТЪК ИСТОРИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН ПРЕГЛЕД

Abstract: This article is a response to another article published in this journal (Marinov 2018). Here the author presents historical, social and psychological arguments in support of the presence of spiritual influences upon social life. The role of religious beliefs as factors of “rational” and “non-rational” social processes is discussed.

Keywords: new religions; corruption; globalization; history.

Използвам предоставената възможност за писмена реплика за изясняване на позицията ми по някои въпроси от статията на Маринов (2018), в която обстойно и критично се разглеждат мои възгледи – реални или според това, както твърди, че ги е схванал авторът. Неговата публикация убедително потвърждава една от основните ми тези – фундаментът, на който е изградена Еволюционната теория (ЕТ), е атеизмът и че ЕТ е важен инструмент в борбата за неговото утвърждаване. Вижда се и това, че привържениците на атеизма упорито отказват да го признаят за вероизповедание. Атеизмът отрича съществуването на духовната реалност въобще и на личностен Бог в частност (Худиев 2012). Този отказ трябва да се запълни с нещо друго, позитивно, и това е естественонаучният метод, който се приема за единствен път към познанието на реалността и установяването на истината (Худиев 2012). При такива нагласи съвсем закономерно се отхвърля твърдението, че науката не е в състояние да отговори на въпроса кое убеждение за възникването и развитието на живите организми е вярно.

Конспиративни теории, израсли на параноична душевна нагласа

Използването на квалификации като конспирация и конспиративна теория цели да дискредитира опонента и те, като че ли сами по себе си, дори без сериозна обосновка, подкрепят „неконспиративната“ теза. За съжаление на любителите на този подход като Маринов (2018), той днес не работи. Причини за това са поне две: А) Обитаваме хиперинформирана среда. В реално време научаваме безброй факти, съдържанието на най-секретни материали, личната кореспонденция на актуални управници, истината за събития от близкото и по-далечно минало, гледаме военни действия и резултатите от тях в реално време и какво ли още не (Lee 2017). Животът на всички се мониторира чрез най-разнообразни електронни устройства (Volz, Strobel 2017), включително чрез телевизори (Adams 2013; Schneier 2015) и дори принтери (Baraniuk 2017). Всичко е разголено от модерните технологии, като понякога това дори е буквално – например чрез системата *nude (full, naked) body scanner* по летищата (BBC News 2009; Heyes 2015). Най-същественото е, че всеки има достъп до информация, т.е. може да се ориен-

---

* Проф. д-р в Биологическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“.
Email: hgagov@abv.bg

тира какво се е случвало и се случва, стига да е в състояние да отсее граматката от фалшиви новини (*fake news*) и полуистини. Темата за последните се раздуха след като благодарение на интернет стана възможно да се разпространяват неудобни за управляващите новини (както реални, така и неверни) на смешно ниска цена. Това отне монопола върху лъжите на огромните медийни корпорации в демократичните страни и на държавните агенции в тоталитарните такива и е основната причина за днешното публично вайкане по темата. Да не забравяме, че фалшивостта е универсален житейски феномен – имаме фалшиви политици, фалшиви храни, фалшиви реклами, фалшиво образование, фалшив спорт, фалшиви терапии, фалшиви идеологии, фалшиви религии и т.н., въобще – океан от измами. Даже майките лъжат свидните си рожби още от люлката, бутайки им биберон в устата. Ако добавим и фалшивите надгробни слова, ще излезе, че животът ни от начало докрай е заобиколен от лъжи. Отговорност на всеки е да се ориентира за истината. Б) Днес няма мощна политическа формация, която да противостои на планираните от векове глобални социални промени и следователно няма смисъл от конспирация.

Нов световен ред

Понятието *нов световен ред* бе въведено и се използва от известни политици като президента на САЩ Джордж Буш старши (Freedman 1991). То означава бъдещо глобално управление със значими промени в начините за упражняването на власт, законодателството, правата и задълженията на гражданите и др. За да е ясно на всички, на американския *The Great Seal* е изписано *novus ordo seclurum*, което е със сходно значение (*нов ред за векове*). Двете понятия обаче не са идентични. *Новият ред за векове* се отнася за територията на САЩ, докато *новият световен ред* е глобален по мащаб. Освен това указанието за продължителност *за векове* липсва при *новия световен ред*, което значи, че той може да е краткотраен. Също така има индикации за значителни разлики в обществения договор, т.е. второто не е просто експортен вариант на първото. Чие ли е немигащото око, което гледа вече 236 години от върха на пирамидата над надписа *novus ordo seclurum*? Това че американският и други елити са се нагърбили с реализацията на този проект е извън всякакво съмнение и не се крие. Така напр. Джеймс П. Уолбърг на 17 февруари 1950 г. заявява пред Съвета по външните работи: „Ние ще имаме Световно правителство, независимо дали това ви харесва или не, чрез завоюване или по взаимно съгласие“ (Warburg 1950). *Г-н Дж. Уолбърг е влиятелна личност. Той е бивш финансов съветник на президента Ф. Д. Рузвелт. Син е на родения в Германия Паул Варбург/Пол Уолбърг, който бе основният пропагандатор на идеята за Централна банка на САЩ (Warburg 1914) и мотор на нейното налагане, т.е. прокарането през Конгреса на САЩ през 1913 г. на решението за формиране на Федералния резерв на САЩ и по-късно – в неговата работа (Warburg 1930). В исторически план това развитие маркира прехода към надмощие на спекулатив-*

ния над индустриалния капитал в навечерието на Първата световна война.

Стъпка към новия световен ред е въвеждането на изцяло безличностно заплащане, за начало в Швеция (Henley 2016). Преди това през 1661 г. пак там за пръв бяха въведени книжните пари (Henley 2016). Заплащането единствено по електронен път дава възможност да се следи изцяло движението на парите на всички клиенти в реално време, а също и неговото ефективно блокиране по всякаква причина – напр. съдебно решение. „Златният милиард“ на новото време изглежда ще плаща само по електронен път, и то чрез имплантиран чип (виж интервюто Russo 2009; Collins 2017; Reynolds 2016) с радиочестотна идентификация (Radio-frequency identification – RFID) или чрез друга усъвършенствана технология. Предстои също гигантската, но изпълнима задача за глобален контрол над селскостопанските производители с цел установяване на пълен контрол над разпределението на храните. Стъпка в тази посока е и планираното поглъщане на ГМО корпорацията *Monsanto* от химико-фармацевтичният гигант *Bayer AG* (Trentmann 2017), който е водещ производител на пестициди.

Вярно ли е, че най-способните и креативни творци на науката и техниката имат правилни убеждения по въпроси от екзистенциален характер?

Това твърдение не е вярно. Например в институти на нацистка Германия за първи път са разработени балистични ракети – ФАУ-2 (V-2 от *Vergeltungswaffe*), които са първото човешко творение, способно да достигне Космоса (Neufeld 1995). Това съвсем не значи, че убежденията на работилите там талантиви инженери националсоциалисти са верни. Подобно на това в СССР се е развивала ядрената енергетика, разработени са водородната бомба (Янков 2011), модерни системи оръжия, за първи път се изстрелва човек в Космоса и др. Потвърждава ли това, че вярата на реализираните ги комунисти е правилна?

По-топло е, но сме ваксинирани

Приравняването на скептицизма към глобалното затопляне и ползата от поголовното ваксиниране с неверието в ЕТ (Маринов 2017) считам за неуместно и спекулативно. Това прехвърля дискусията от ЕТ върху разбираеми за обществото явления и цели внушението, че скептицизмът по тези три значими теми се изповядва в пакет.

Ваксинирането и ваксините станаха жертва на собствения си успех. Допреди две-три поколения е било обичайно всяко семейство да загуби едно или повече деца, а и много възрастни са умирали от инфекциозни заболявания, които днес, благодарение най-вече на ваксините и антибиотиците, са (почти) ликвидирани или протичат в много по-лека форма. Хората забравиха тази реалност и затова интересът днес е фокусиран върху други заболявания и синдроми, като за някои от тях се обвинява ваксинирането. За очевидно считам, че ваксините ефективно ни предпазват от ужасни болести, а също позволяват отглеждането на огромен брой селскостопански жи-

вотни на едно място, което е много важно за продоволствието на огромните градски агломерации днес.

Глобалното затопляне е спорна тема, въпреки че отричането му изглежда необосновано. Феноменът се забелязва без каквато и да било апаратура, а също може да се отчете по косвени признаци като промени в горските пояси на планините, появата на инвазивни топлолюбиви видове, топенето на ледници и др. Това затопляне може да се дължи на някой от следните фактори: *i*) на повишена слънчева активност, *ii*) на по-бавното изстиване на земната повърхност и атмосферата, или *iii*) на комбинация от двете. Според болшинството специалисти причината за това явление е затрудненото изстиване, дължащо се на повишена концентрация на парникови газове, на първо място на CO₂. Има съмнения, че при този извод ролята на CO₂ е преэкспонирана, като умишлено се подценява ролята на слънчевата активност. На мен като лаик по тази тема ми прави впечатление фактът, че не се обсъждат евентуалните ползи от глобалното затопляне. Фосилни данни предполагат наличие на по-топли периоди в миналото, дори такъв съвсем наскоро, когато климатът в обширни територии на Сибир например е предлагал много по-добри условия за живот и затова там са се срещали мамути. Глобалното затопляне е възможно да превърне огромни територии (Сибир, Далечния изток, Канада, Аляска, Гренландия (само този най-голям остров на Земята има площ над 2 млн км²) и дори Антарктида (около 14 млн км²) в много по-пригодни за обитаване, което да компенсира заливането на най-ниските крайбрежни зони. Възможно е да се промени в благоприятна посока и климатът на Сахара, Арабския полуостров и др. по-малки региони. Не твърдя, че тези ефекти непременно ще превъзхождат негативното влияние на глобалното затопляне, а само, че ми изглежда странно тяхното пълно игнориране от специалисти, медии и политици. Всичко това логично подрива доверието в експертните научни мнения. И накрая, в последната книга от Библията се предсказва за такъв климатичен феномен поради повишена слънчева активност (Откр. 16:8-9).

За важната роля на дейци от еврейски произход в обществените процеси през новата ера

Твърдението на Маринов (2018), че хора с еврейски произход стават по-значителен фактор в обществените отношения чрез интелектуалното си влияние едва от XIX век насетне смятам за несериозно. Той даже твърди, че е бил шокиран да го види написано (Маринов 2018). Неговото мнение е в контраст с това на други изкушени от историята, които пък ревнуват заради прекомерно голямата роля на еврейските общности в историческия процес.

До Медиоланския едикт от 313 г. християнството влияе на част от римското общество, а след него – доминира интелектуално и духовно в Римската империя и в държавите, които се формират на нейна територия или са под нейното културно влияние. Книгите на Стария и Новия Завет тотално обсебват европейската култура през следващите 15 века. И след като са получени от евреите, свидетелстват, че тяхното влияние е огромно. Дори до

днес, в „пост“ епохата е трудно забравянето на библейските сюжети. Така например сградата на Европейския парламент в Страсбург е като Вавилонската кула (Beck 2010). В САЩ централата на институцията, която ежегодно разпределя десетки милиарди долари за биомедицински изследвания – *National Institutes of Health* (NIH) – се намира в Bethesda, щата Мериленд, което идва от Витезда – името на древната лечебна къпалня в Йерусалим, в която се извършва едно от Христовите чудеса (Йоан 5: 2-9). Логото на Apple Inc. изобразява нахапаната от грехолюбивото човечество ябълка и др. под. Макар и да не е споменато изрично в кн. „Битие“, преданието гласи, че забраненото дърво в райската градина е било ябълково.

Освен за християнството, евреите имат важна роля за прогреса на Венецианската република, за зараждането на капитализма (в Италия) и по-късно за неговото развитие в Холандия. Амстердам е бил наречен „новият Йерусалим“. Тук се появява първата мултинационална компания (холандската Ост-индийска). Нейният търговски флот през XVII век съставлява около 60% от световния такъв (Даймънт, 1998). Гоненията в Западна, а по-късно и в Източна Европа свидетелстват за важната им роля в обществото, която съответно им спечелва и многобройни противници. Влияние извън гръко-римския свят и неговите наследници: това са споменатият от Маринов (2018) възход на Абасидския халифат в края на първото хилядолетие от н.е., който период се нарича и „еврейски Златен век“, и е на същата територия; разцветът на Хазарския каганат по това време (730–965 г.); юдаизмът се приема от Семиенското царство (IV в., Етиопия) и Химяритското царство (VI в., Йемен); влиянието му е много голямо върху люлката на исляма – Арабския полуостров и през различни периоди от историята на територията на днешен Иран. В по-ново време (преди XIX в.) те упражняват влияние върху свободното зидарство (масонството), което интерпретира вехтозаветната история за строителството на Соломоновия храм, и участват в неговите структури; през целия период в най-различни райони с управление на финанси, търговия и лихварство (Даймънт 1998; Бенбаса и Родриг 2003 и др.).

Пари – пари прим

Парите, за разлика от научните занимания, са универсална и многожелана ценност, и уникален, най-могъщ инструмент за упражняване на власт. Тук вместо съждения предлагам кратък тест с отговори *Да* или *Не*. Има ли победител или за по-чувствителните нека бъде много изявен лидер в играта за спечелване на световното финансово монополи? Евреи ли са последните четирима управители (който иска да провери как е преди тях) на Централната банка на САЩ – Федералния резерв (ФР)? Плаща ли държавата САЩ 6% фиксиран годишен дивидент на акционерите на частните банки, формиращи ФР? Тези акционери имат ли връзка със световноизвестни финансисти, чиито предци са живели някога на малката франкфуртска уличка *Юденгасе*? Ако отговорите до тук са *Да* – последен въпрос. Може ли това развитие, а също еврейските таланти и организираност изобщо, да се обяснят с

вitiesеватата еволюционистка формулировка *селективен натиск за повишаване на вродена интелигентност на популацията при уседналост в урбанизирани райони и занимание с търговия*, както твърди Маринов (2018), или има друга – духовна причина за това?

Рационален ли е светът?

Маринов (2018) говори за рационалност, респективно за липсата на такава според собствените си атеистични разбирания. Усещането му за антирационалност в миналото се базира върху игнориране на ролята на духовните влияния върху човешкото поведение и историческия процес като цяло. При такъв подход начинът, по който християнството се налага в Римската империя например, изглежда съвсем *антирационален*. Това е единствената война, която е спечелена с цената на пролети потоци собствена кръв. Мъчениците са умирали заради отказа си да служат пред статуите на римските императори, което в онази епоха е било ясен знак за политическа неблагонадежност или за отказа си да принасят жертви на почитаните тогава богове. Мъчениците (*μάρτυρος*, което означава и свидетел) чрез подвига си са свидетелствали както за Христовото възкресение, така и за подкрепящата ги благодат за изтърпяване на мъченията. Убедително свидетелство за Христовото възкресение е и съдбата на апостолите. При ареста на Исус Христос те се разбягват и скриват. Най-смел е ап. Петър, който вади нож и брани своя Учител срещу тъпна противници (Лука 22:47; Йоан 18:10). Но по-късно през същата нощ на три пъти се отрича от Него (Йоан 18: 25-27). Толкова са човешките сили. Когато обаче Го виждат възкръснал и особено след слизането на благодатта на Светия Дух, апостолите се изпълват със сила, доказателство за което е понасянето на безброй несгоди, притеснения, гонения и мъчения при никаква перспектива да получат каквато и да било облага за своята проповед и служение в този живот, и накрая почти всички са умъртвени след много страдания и без да са се опитали да избягнат тази участ. Единствен Юда осребрява своето служение на Христа. Знае се и на каква цена. Друга странност на християнската проповед е, че е била приета, без да обещава нищо приятно в този свят. Точно обратното – гарантира се изобилие на скърби (Йоан 16:33). Посланието за Христовата победа над греха, смъртта и дявола също на мнозина може да изглежда ирационална. *Нормалната* логика гласи, че без грехове е скучно и въобще не може, всички ще умрем, а дявол няма. Да добавя, че тази проповед спечелва хора, които се забавляват, като гледат гладиаторски битки до смърт, разкъсването на хора от диви зверове и други подобни.

Тези, които смятат, че цитираните по-горе развития са били плод на устойчива масова заблуда, която днес най-после се разсейва, за да се утвърди на нейно място рационалното начало, ги чака разочарование. Значителна част от основния обществен регулатор – парите, се генерират от нищото (*out of thin air*), за да се раздадат като кредити (Чуровски 2017). Освен тях циркулират колосални количества финансови инструменти, наречени деривативи (*derivatives*), превишаващи няколко пъти годишния продукт на на-

шата планета (Durden 2015; The Newstarget, 2016; Snyder 2017). Добавете към това и новопоявилите се криптовалюти, които се приемат от някои за законно платежно средство (*crypto currency* или *electronic cash*, Bitcoin 2015; Bitcoin accepted... 2017; Зырянова 2017; Plummer 2018). Наистина по отношение на криптовалутите не всички са в еуфория: китайският дракон отказва да нагълта тази дигитална стръв на Мамона (BBC Business 2017), в *Bundesbank* засега също са скептични (Jari 2017). Дори на нашия твърде ограничен пазар се появи левкоин (<https://levcoin.net/>). Без съмнение, варианти на историята на борсовия крах при търговията с лалета от 1637 г. в Холандия са обречени на повторение (Profit.bg 2010; Узунова 2012) и такава изглежда най-вероятната перспектива пред криптовалутите. При тях е възможен и сценарий с продължение – да се окажат устойчив фактор на пазара поради способността им да дренират част от конвенционалните парични потоци, като играят ролята на своеобразни офшорни зони. Друга възможност е някоя от криптовалутите да бъде избрана от хората, определящи политиката на най-влиятелните банки като вариант за безналичностно разплащане. В ежедневието – модата днес диктува да се носят дрипи (скъсани дрехи); мнозина всеки ден прекарват часове пред екрана, за да преживяват измислени драми, да следят траекторията на някакъв вид топка или заради хазартни игри; мнозина „висят“ с часове в социалните мрежи; броят на свободно избираемите полове (genders) стремглаво расте (Goldman 2014); в Норвегия за хладнокръвното убийство на 77 души осъдиха извършителя на 21 години лишаване от свобода (Аронова 2012), т.е. по около 3 месеца на човек; неоварварството процъфтява – татуировки, жезла по телата, силикон и ботокс къде ли не; паради на любовта; биг брадери; сървайвери и др. под.; културата безмилостно промотира страстите – на първо място жестокостта и похотта; комунистически Китай е актуалната капиталистическа работилница на света; терористи се борят с тероризма (Милков 2017); крадецът гони крадеца (Harding 2016); контрабандисти се борят с контрабандата; наркотрафикантите – с (конкурентния) наркотрафик и така на всеки километър и до края на глобализацията.

Нови религии

Появата на множество нови религиозни култове за твърде кратък период е феномен, характерен за времето от началото XIX век насетне. Тук спадат всички утопии, а също и нароилите се *-изми*. Името им е легион понеже са много (Марк 5: 9). Всички те, заедно с тези, които ще се появят в бъдеще, целят да запълнят оформилия се религиозен вакуум, породен от апостасията (дехристиянизацията) в по-ново време. Процесът е обективен и очакван. „И много лъжепророци ще се появят и ще заблудят мнозина“ (Мат. 24: 11), „защото ще дойде време, когато човеците не ще търпят здравето учение, но, водени от своите похоти, ще си насъберат учители да им гъделичкат слуха; те ще отвърнат слуха си от истината и към басни ще се обърнат“ (2 Тим. 4: 3-4). Удивлението на Маринов (2018) от наличието на толкова много наивници, които вярват на всякакви учения, измислени и пропагандирани често

пъти от явни престъпници и психопати, се обяснява с наличието на духовен свят, обитателите на който са способни да влияят на хората и част от тях желаят популяризирането на всякакви лъжи (Ефес. 6: 12). Най-високата степен на подобно въздействие е пълното обсебване при т. нар. бесновати. Ако не сте виждали това състояние на живо – в мрежата има достатъчно примери.

Деградация – що е то? Религия–законност–стандарт

В термина деградация съм вложил християнското разбиране за грях и страст (Гагов 2016). Затова социалната дистопия (Маринов 2018) не е негов синоним. Причините за противоречивото и мъчително развитие на латиноамериканските и други страни, включително и на България, **не изхождат от религията, а са въпреки нея**. Това е така, защото корупцията, голямата битова престъпност и липсата на адекватна институционална реакция срещу нея, алчността, агресията и лицемерието са точно обратното на това, което се проповядва като правилно поведение на религиозните общности. Другото значение на страст е страдание поради мъките, които страстите причиняват, както при тяхното удовлетворяване, така и когато са „гладни“. Тук богатството не пречи, а напротив. В Содом и Гомор не са мизерствали, още по-малко в древния Вавилон или в новозаветния Капернаум. При своя залез Западната Римска империя затъва в разврат и забавления, което е паралелно с висок стандарт за мнозина. Тази обществена нагласа се оказва летална за нея, въпреки че е първата държава с цялостна и функционираща правна система (Радев 2011).

Гниене на хора и институции

„Но процесите на гниене са достатъчно напреднали, за да виждаме такива абсурдни тези да се подкрепят активно в академичната общност дори и в най-елитните български институции“ (Маринов 2017). Това е ретур на твърдението ми, че „продължилото 130 години мълчание (за *манипулираните рисунки на Ернст Хекел и следващия от тях неверен закон за биогенезата*) е пример, който поставя под съмнение правото, твърдения, поддържани от изследователи на работа в най-добрите университети, да бъдат възприемани непременно за верни“ (Гагов 2016). Обоснованото съмнение на част от българската академична общност в ЕТ се оказва тежко прегрешение и основание за горното емоционално заключение. Освен това може да се има и друго предвид? Ако твърдението на Маринов, че няма Бог, е вярно, то тогава Хекел с неговите манипулирани рисунки на ембриони би следвало да е подобен на патрона на Софийския Университет епископ св. Климент Охридски, който по тази логика цял живот е проповядвал „лъжи“ и с тях е „заблудил“ древните българи. А ние го почитаме и съвсем наскоро в Университета тържествено чествахме 1100 години от неговото успение. Или България е още в Средновековието? Ако ние сме изостанали, къде са англичаните? Да преименуват елитната болница „Св. Тома“, която се намира в центъра на Лондон, недалеч от Парламента (*St. Thomas' Hospital*) и където

депутатите получават спешна медицинска помощ. Апостолът, по същата логика, е „излъгал“, при това целия свят. Ап. Тома (Неверни) единствен е дръзнал да проучи Христовото възкресение емпирично, слагайки пръсти в раните на възкръсналото Му тяло (Йоан 20: 26-28). Наистина, не сме били там, но за верността на това негово твърдение можем да съдим от последвалите събития. Ап. Тома е проповядвал чак в Индия и е създал първата християнска община на субконтинента като накрая приема мъченическа смърт. И до днес в Керала, Южна Индия има християни, които свидетелстват, че са потомци на кръстените от ап. Тома, както и е популярно неговото име (Slapak 2003; Fahlbusch 2008). Ако Христовото възкресение не се е случило, защо му е било на ап. Тома да го проповядва в далечна Индия и, което е твърде показателно, откъде сили за такава мисия? Една от най-добрите болници в САЩ се казва „Маунт Синай“ и е в Манхатън, Ню Йорк (*Mount Sinai Hospital*). И там ли гният? Любопитен съм да науча как биха отговорили на д-р Маринов, ако им предложи да се преименуват в името на прогреса?

Има ли противоречия в Библията?

Маринов (2018) с дръзновение твърди, че в Библията има противоречия. В подкрепа на това свое твърдение цитира някакви библейски критичи. Такива има немалоко на Стария и на Новия завет, други оспорват съществуването (историчността) на основни фигури от тези писания, а трети уверяват, че смисълът на написаното не е тава, което е, а значи друго, открито само на тях. Всичко това е съчинено от хора, които отхвърлят библейските послания и е предназначено за техни симпатизанти. Истината е, че в Библията противоречия няма. И не само в нея, но и в решенията на седемте Вселенски събора, както и в трудно обозримото по обем и брой на авторите многовековно Предание (Патристика), което е в съзвучие с тях и формира т. нар. светоотечески верови консенсус. Това е така, защото са от един Дух.

Ереси безброй

Маринов (2018) включва темата за борбата на Църквата с ересите, като твърди, че определянето на ересите за такива е плод на случайни политически и исторически обстоятелства. В подкрепа на това твърдение се дава историята на арианството и ролята на император Константин за неговото отхвърляне. Сериозно препятствие за адекватното вникване в същността на църковните спорове от миналото е различното отношение към ересите през почти целия период от около 2000 г. след Христа и нашата съвременност. Доскоро се е приемало, че основен критерий за принадлежност към Църквата и следователно за спасение е „**правилното и спасително изповядване на вярата**“ (Максим Изповедник PG, 90, 93D). Това всеобщо разбиране, т.е. че само правилната вяра е спасителна, налагало точното формулиране на християнските богословски мнения като прелюдия към опита за тяхното утвърждаване, в който процес след III век неизбежно е участвала и светската власт в християнските държави. Обратно на това днес сред определящите се като вярващи е масово разпространен икуменическият синкретизъм и

следващия от него религиозен релативизъм, чрез които се пледира за обединение на всички конфесии и впоследствие на всички вярващи, независимо от тяхната изповедна позиция. С това се цели религиозната толерантност, необходима за безконфликтното функциониране на мултикултурното общество, да прерасне във взаимното признаване на всякакви християнски, псевдохристиянски и антихристиянски възгледи, което е логически абсурд.

Погрешно е да се смята, че императорите и въобще политическата върхушка са определяли на Църквата кое богословско мнение е правилно и кое – ерес. Има исторически моменти като периода на *иконоборството* в Източната Римска империя (Византия), когато светската власт е налагала ереста упорито и брутално, но въпреки това тя не е била повсеместно приета в самата империя и е била отхвърлена извън нея. След края на продължителното около век насилие, обхващащо периодите 726–780 г., и след прекъсване отново от 813 г. до 843 г., редът бил възстановен (Коев 1992). Други примери за отхвърляне на налагано от светската власт богословско мнение има след Лионската (1274 г.) и Флорентинската (1439 г.) унии с римокатолиците (Коев 1992). Подобно на това в условията на революционен терор в СССР се проваля болшевишкият опит да се наложи т.нар. „Жива (обновленческа) църква“ в началото на 20-те години на XX в. (Буфеев 2001). Следователно светската власт и единодушният с нея църковен клир могат да преследват и репресират, но не и да принудят общността на вярващите да приеме лансираното от тях невярно богословско мнение. Това не важи в случаите, когато църковното изпълнение се огъва от натиска или бива измамено от лукави църковни авторитети.

Колкото до преводите на Библията – текстът винаги може да се прецизира. Този факт важи дори за съвременните преводи въпреки вековните усилия за тяхната правилност. В сайта *Многопреводната Библия online*, която е на съвременен български език (виж там напр. *Йоан 1 или 1Кор. 1*), личат няколко колонки с алтернативен текст. Следователно съществуването на подобна ситуация по времето на Ориген (III в.), касаеща наличните тогава преводи на Стария Завет на гръцки език, които той сравнява и коригира в „Хекзапли“ (Hexapla, PG, т. 15–16), не е изненада и не подкрепя тезата на Маринов (2018), че съдържанието на Библията е било „нагласявано“ до IV в.

Прозрения на лунна светлина

Совите не са това което са (от филма „Туин пийкс“)

Най-известното провинциално интелектуално дружество от втората половина на XVIII в. и началото на XIX в. във Великобритания е **Лунното общество** от Бирмингам (*The Lunar Society*, просъществувало от 1765 до 1813 г.). То е наречено така, защото членовете му са се събирали по пълнолуние. Видни негови представители са: **Еразъм Дарвин**, който е бил лекар, философ, биолог и поет. Той е дядо на Чарлз Дарвин по бащина линия. Приет е за масон в прочутата *Canon-gate Kilwinning Lodge No.2* в Единбург, Шотландия (Denslow 1957). Еразъм Дарвин има общо 14 деца от две съпру-

ги и от една гвернантка. **Джосая Уеджууд** е манифактурист и дядо на Чарлз Дарвин по майчина линия. Той е притежавал фабрика за керамика в Стафордшър (Staffordshire), в квартала, наречен от него Етруриа. Масонската ложа там носи негово име – *Josiah Wedgwood Lodge No.2214* (<http://www.josiahwedgwoodlodge.org.uk/>). Родовете Дарвин и Уеджууд се сродяват и имат много общи потомци. Така родителите на Чарлз Дарвин са Роберт Дарвин и Сузана Уеджууд, а той самият се жени за своята първа братовчедка Ема Уеджууд. **Джоузеф Пристли** е английски теолог и протестантски свещенослужител, философ, химик и либерален политически идеолог. Пристли открива (описва) кислорода, амоняка, серния диоксид и др. газове. Като теолог той е еретик, отричащ Трите Ипостаси на Бога и безсмъртието на човешката душа (Schofield 2004). През 1791 г. в Бирмингам избухва граждански бунт срещу поддръжниците на Френската революция, сред които е и Пристли (виж *Priestley Riots*). Тълпата атакувала хотел с празнуващите в него втората годишнина от разрушаването на Бастилията, както и техни имоти. Пристли бил принуден да напусне града, а през 1794 г. и Великобритания, за да се установи в *Northumberland County*, Пенсилвания, САЩ. **Джеймс Уат** е шотландският инженер и също е свободен зидар (*Freemason and the Royal Society*). Заедно със своя бизнес партньор и богат манифактурист **Матю Болтън** са изобразени на банкнота от 50 английски лири в знак на признателност за усъвършенстването на парната машина от Уат и нейното внедряване в производството съвместно с Болтън (Mullen 2014). През 1791 г. се налага Уат и Болтън да въоръжат работниците в тяхната манифактура *Soho*, за да я защитят по време на споменатите вече *Priestley Riots* (Schofield 1966). *По същото време е нападната* и къщата на масона **Уилям Витеринг** (William Withering), също член на Лунното общество, който е лекар по професия, но се занимава и с ботаника, геология и химия, и който е описал лечебните свойства на дигиталиса (Schofield 1966). Споделяните от тези и други членове на *Лунното общество* идеи за революционно преустройство на обществото, което да функционира подобно на това във Франция след 1789 г., а също и тягата към суровата патетика на гилотината, са оказали значително влияние върху мирогледа на Чарлз Дарвин.

ЕТ като обществена потребност

ЕТ на Чарлз Дарвин се е появила в подходящ момент да удовлетвори назрялата обществена потребност от логично и приемливо алтернативно обяснение за наличието на живот на Земята, което да отхвърли описаното в кн. „Битие“ сътворение, а с него и системата от евангелски ценности и норми на поведение. Последните очевидно са били дотегнали на мнозина. Поривът за еманципация от Бога, за свобода от Бога е родила ЕТ. Чрез нея дипломираният в Кеймбридж (*Christ's College*) бакалавър по богословие Чарлз Дарвин е поставил един от темелите на нова вяра. В нея мястото на Богочовека се заема от еволюирания от маймуни европейски човекобог. Мнозина аплодират подмяната като тържество на разума и прогреса, въпре-

ки че стъпилият на този пиедестал е с ясно изразено биполярно разстройство, като устойчиво се колебае между хедонизма (периодите *La Belle Epoque* след 1871 и до 1914; през 30-те години на XX век и от 60-те години на XX век до около 2000 г.) и суицида (два успешни опита през XX век, а дали и днес протича трети такъв – нека читателят сам да прецени). Тук може да отнесем и победата на войнстващия атеизъм на цената на около 100 милиона човешки живота (Куртоа и съавт. 1999) и много повече духовни инвалиди от всички социални групи с неговите армии от доносници, паразити-хрантутници, идеологически глашатаи и други подобни. За твърде кратко време управляващите атеисти надминаха известните от миналото тирани, овластени религиозни фанатици и завоеватели. При изпълнение на своята програма за социално инженерство цели обществени класи и прослойки бяха набелязани за репресии и дори ускорено елиминирани – т. нар. „бивши хора“. И всичко това се вършеше и някъде още се върши в името на човека (народа) и за негова полза. А заслужава ли си изобщо да бъде анализирано нарастващото влияние на все по-мътния поток за личностна трансформация, който води дори до още по-големи морални щети и по-многобройни жертви – разработената на Запад днешна **масова култура**? Тя е като кораб, който върти пътуващите на него около острова на Сирените и все повече го приближава, а желаещите да си запушат ушите (и затворят очите) стават все по-малко. Съвременността обаче е и твърде примамлива: глобализираният вариант на европейската цивилизация осигурява небивало изобилие от материални блага, всякакви възможности за развитие, усъвършенствани социални грижи и услуги, необозрими знания, както и с немислим дори за близкото минало напредък на медицината, транспорта, комуникациите и др. Не е чудно, че тези успехи подхранват егото и в мнозина се утвърждават суетните заблуди за духовна самодостатъчност и за лична самоценност, гарантираща безусловна морална амнистия.

Науката – начин на употреба: сциентизъм

Мнозинството привърженици на ЕТ изповядват атеизма. Отричайки биетието на духовния свят, атеистите налагат догмите на сциентизма. Под това не особено популярно у нас понятие се разбира *вярване във всесилието на науката* (Динев 2004), т.е. че науката е способна да отговори вярно на всички интересующи човека въпроси. Така за съществуващо се приема само това, което науката определи за такова (виж четирите принципа на сциентизма според Stenmark 2001). Според *Oxford Dictionaries* (2016), научният метод е „метод или процедура, които характеризират природните науки от XVII в. насетне и се състои от систематично наблюдение, измерване и експеримент, както и от формулирането, проверката и модификацията на хипотези“. Експериментите са процедури за тестване на хипотезите и са много важен инструмент на научния метод. Резултатите от експериментите като такива, изследващи обективни закономерности и явления, трябва да са възпроизводими и да не зависят от личностните характеристики на експериментатора извън неговата компетентност и коректност при извършването

на експеримента. Всичко това ограничава познанието, защото ако някое събитие е недостъпно за научния подход, макар и да става дума за добре дефинирано явление, то или се игнорира, или се обяснява по аналогия с хипотези за други процеси, без за това да има обоснована причинно-следствена връзка. За научното познание са недостъпни духовните феномени, защото по правило те са индивидуални – напр. *царството Божие вътре във вас е* (Лука 17:21). Подобно на това и адът може до известна степен да се преживява, докато сме още във времето и пространството. Убеждението, че науката е в състояние да отговори на всички въпроси от културно-битов, социално-икономически и религиозен характер, са сърцевината на сциентизма, който е призван да обезсмисли и унищожи традиционните религиозни възгледи като прелюдия към замяната им с ново, универсално и глобално вероизповедание. В този смисъл идеите на сциентизмът се употребяват като идеологически инструмент за трансформация на хората с различни от материалистическите убеждения. Смятам за очевидно, че научният подход е неспособен да изясни причините за съществуването на материалния свят и на неговите закони. Отрича се логичното предположение, че природните закони, подобно на човешките, трябва да изразяват волята на законодател и поради това не са възникнали от нищото. Науката не може да отговори и на въпроса *какво става след смъртта на човека?* Затова се постулира, че личността, заедно с тялото, умира и се разпада, а от човека остава само това, което е оставил като следа от своето битие в материалния свят. Последното в марксизма е формулирано така: *Смисълът на битието ни е в историческата му проекция, т.е. в материалните последствия от нашата дейност в историята.* Този възглед се приема за истина поради невъзможността чрез научния метод да се изследват следсмъртните явления извън процесите на телесен разпад. Следователно в това се вярва по същия начин както се вярва, че след смъртта личността (душата) се запазва и се оценява според степеното от нея. В социален аспект съвременната деконструкция на ценностите чрез отричане на всичко непреходно и възвишено в човека закономерно води до хипертрофия на егоцентризма, мощно подхранван от научно-техническия прогрес. В резултат на този ескалиращ процес човечеството изпраща в историята не само християнските, но и хуманистичните стандарти за добродетел. На дневен ред е трансхуманизмът, който иска да гради могъщ хибриден биомашинен трансчовек – киборг (*cyborg* от *cybernetic organism*), и то не като крайна цел, а само като преход към самодостатъчния, свръхинтелигентен и безсмъртен **постчовек** (Фери 2017: 44). Вярата, че с помощта на модерните технологии могат да се преодолеят не само биологичните, интелектуалните и емоционалните ограничения, но дори и смъртта, повтаря най-древната измама – „не, няма да умрете; но... ще бъдете като богове“ (Бит. 3: 4-5). Ако подобна нагласа се утвърди повсеместно, то това ще означава, че древната лъстива змия е успяла, образно казано, да си захапне опашката и да формира своеобразен двоен кръг – един в пространството, включващ в себе си глобализираното човечество, и друг – във

времето, при който идентична заблуда характеризира началото и края на историята.

Заклучение

Докато сме в потока на времето, дискутираните въпроси ще си останат субективно убеждение и повод за противопоставяне, при което ще се използват и научни аргументи. Фактите от природните науки, историята, социологията, психологията, лингвистиката и др. само косвено осветляват тази най-важна за човека тема, а различните им интерпретации са в зависимост от миогледа на страните в спора. Не след дълго обаче всички ние ще преминем границата, отвъд която ни очаква Истината.

ЛИТЕРАТУРА

- Аронова, Ф. 2012. Брајвиг осъден на 21 години затвор. БНТ новини, 8 април 2012; http://news.bnt.bg/bg/a/83282-brajvik_osyden_na_21_godini_zatvor
- Бенбаса, Е., Родриг, А. 2003. *История на сефарадските евреи от Толедо до Солун*. София: Колибри.
- Буфеев, К. 2001. Патриарх Сергей, обновленчество и несостоявшаяся реформация Русской Церкви. // *Благодатный огонь XX века*, кн. 6; <https://www.pravoslavie.bg/Великият-сциентистки-мит/>; <http://www.blagogon.ru/articles/102/>
- Гагов, Х. 2016. Има ли Разум във вселената? Интелигентният дизайн – играч без акредитация на терена на теоретичната биология. // *Философски алтернативи*, кн. 4, 100–114.
- Даймънт, М. 1998. *Евреи, Бог, история*. София: ИЦ „Шалом“.
- Динев, Е. *Кратък философски речник. (on line)*; <http://philosophy.evgenidinev.com/scientia/>
- Зырянова, А. 2017. Банковские карточки с криптовалютами: есть ли у них будущее? Русская служба Би-Би-Си – 07.07.2017; <http://www.bbc.com/russian/features-40512768>
- Коев, Т. 1992. *Въведение в християнството*. София: Булвест-2000.
- Куртоа, С, Верг, Н, Панне, Ж-Л, Пачковски, А, Барточек, К, Марголен, Ж-Л. 1999. *Черната книга на комунизма. Престъпления, терор и репресии*. София: Прозорец
- Маринов, Г. К. 2018. Интелигентният дизайн и историческите корени на нашествието на псевдонауката. // *Философски алтернативи*, бр.1, 46–77.
- Милков, Г. 2017. Как едни патки опаткаха Залива. 24 часа, 05.06.2017 г.; <https://www.24chasa.bg/mnenia/article/6263875>
- Многопреводна Библия online: От Йоана свето Евангелие от Йоан, гл. 1*; <http://bible.netbg.com/bible/paralel/bible.php?b=john&c=1&r=bc&v1=&v2=&vt=1&c1=1&c2=1&c3=1&c4=1&c5=1&st=&sa=1&rt=2&l=1&cm=1> или
- Многопреводна Библия online: Първо послание на св. ап. Павел до Коринтяни*; <http://bible.netbg.com/bible/paralel/bible.php?r=bc&c1=1&c2=1&c3=1&c4=1&c5=1&b=1&corinthians>
- Радев, Д. 2009. Първата съвършена историческа форма на правото е римското право. // *Основи на правото*. София: УИ „Стопанство“, 11.

- Узунова, Б. 2012. Оттам тръгна всичко... DW 07.02.2012;
<http://www.dw.com/bg/оттам-тръгна-всичко/a-15724272>
- Фери, Л. 2017. *Трансхуманитарната революция*. София: ИК „Колибри“.
- Худиев, Е. 2012. Великият сциентистки мит. Разширен и преработен вариант на статията „За предразсъдъците на епохата“, засягаща проблемите на сциентизма. // *Апологетическите заметки XIV // Альфа и Омега*. 2009. № 2 (55).
- Чуровски, Д. 2017. Финансовият капитализъм – илюзиите и реалността. // *Memoria de future*, 22 май 2017;
<http://www.memoriabg.com/2017/05/22/finansoviat-kapitalizum-iliuziite-i-realnostta/>
- Янков, Р. 2011. *Цар бомба за малко да счупи земята*. // 24 часа, 10 май 2011 г.;
<https://www.24chasa.bg/Article/886028>
- Adams, G. 2013. Is your TV spying on YOU? It sounds like science fiction but many new TVs can watch you – telling advertisers your favourite shows or even filming you on the sofa. And there's no off switch! // *The Daily Mail*. 26 Nov. 2013;
<http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2513592/Is-TV-spying-YOU.html#ixzz4d0iXjzE>
- Baraniuk, C. 2017. Why printers add secret tracking dots. BBC Future, June 7, 2017;
<http://www.bbc.com/future/story/20170607-why-printers-add-secret-tracking-dots>
- BBC Business. 2017. Top China Bitcoin exchange to stop trading. September 15, 2017; <http://www.bbc.com/news/business-41276348>
- BBC News. 2009. 'Naked' scanner in airport trial. 13.10.2009;
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8303983.stm>
- Beck, G. 2010. Lessons from the Tower of Babel. Fox News, October 17, 2010;
<http://www.foxnews.com/story/2010/11/17/glenn-beck-lessons-from-tower-babel.html>
- Bitcoin. 2015. The magic of mining. // *The Economist*, Jan 8, 2015;
<http://www.economist.com/news/business/21638124-minting-digital-currency-has-become-big-ruthlessly-competitive-business-magic>
- Bitcoin accepted at New York pre-school. *BBC Business*, June 30, 2017;
<http://www.bbc.com/news/business-40447963>
- Collins, T. 2017. Would YOU let your boss implant you with a microchip? Belgian firm offers to turn staff into cyborgs to replace ID cards. Mail Online, Feb 8, 2017; <http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-4203148/Company-offers-RFID-microchip-implants-replace-ID-cards.html>
- Denslow W.R. 1957. *10,000 Famous Freemasons*. Macoy Publishing & Masonic Supply Co., Inc. Richmond, Virginia, САЩ;
http://www.phoenixmasonry.org/10,000_famous_freemasons/Volume_1_A_to_D.htm
- Dionisio, J. *Birmingham Toast*. // *Chemical Heritage Magazine*. 28 (2): 18
- Durden, T. 2015. Five Banks Account For 96% of \$250 Trillion in Outstanding US Derivative Exposure. // *Global Research*, July 02, 2015;
<http://www.globalresearch.ca/five-banks-account-for-96-of-250-trillion-in-outstanding-us-derivative-exposure/27127>
- Fahlbusch, E. 2008. *The Encyclopedia of Christianity*. Wm. B. Eerdmans Publishing № 5, 285.

- Freedman, L. 1991. *The Gulf War and the New World Order*. *Survival*, 33/3, 195–196.
- Freemason and the Royal Society*. *Gila Valley Lodge # 9, FRS Exhibit at Freemasons Hall, London*. June 27, 2010; <https://gilavalleylodge9.wordpress.com/2010/06/27/freemasons-and-the-royal-society/>
- Goldman, R. 2014. Here's a List of 58 Gender Options for Facebook Users. *ABC News*, Feb. 13, 2014; <http://abcnews.go.com/blogs/headlines/2014/02/heres-a-list-of-58-gender-options-for-facebook-users/>
- Harding L. 2016. Panama Papers: a special investigation. Mossack Fonseca: inside the firm that helps the super-rich hide their money. // *The Independent*, April 8, 2016; <https://www.theguardian.com/news/2016/apr/08/mossack-fonseca-law-firm-hide-money-panama-papers>
- Henley, J. 2016. Sweden leads the race to become cashless society. // *The Guardian*, June 4, 2016; <https://www.theguardian.com/business/2016/jun/04/sweden-cashless-society-cards-phone-apps-leading-europe>
- Heyes, J. D. 2015. TSA agent admits nude body scanners are useless. April 22, 2015; http://www.naturalnews.com/049445_TSA_agent_sexual_assault_naked_body_scanners.html#
- Jari, M. 2017. Bundesbanker Thiele: Risiko rasanter Verluste. Bundesbank-Vorstand Carl-Ludwig Thiele über den Bitcoin-Hype und die Folgen; <https://www.finanzen.net/nachricht/private-finanzen/euro-am-sonntag-bundesbanker-thiele-risiko-rasanter-verluste-5882221>.
- Lee, D. 2017. US government 'hacked global bank system'. BBC News 15.04.2017; <http://www.bbc.com/news/technology-39606575>
- Mullen, E. 2014. Industrial revolution's founding fathers James Watt and Matthew Boulton to remain on £50 bank notes. Birmingham post, 17 Jan 2014; <http://www.birminghampost.co.uk/business/finance/james-watt-matthew-boulton-remain-6520196>
- Mount Sinai Hospital; <http://health.usnews.com/best-hospitals/area/ny/mount-sinai-medical-center-6213140>
- Neufeld, M. J. 1995. *The Rocket and the Reich: Peenemünde and the Coming of the Ballistic Missile Era*. New York: *The Free Press*, 158, 160–162, 190.
- Oxford Dictionaries: British and World English*, 2016; https://en.oxforddictionaries.com/definition/scientific_method
- Plummer, R. 2018. Forget Bitcoin – now Dogecoin goes wild. BBC News. January 8, 2018; <http://www.bbc.com/news/business-42602038>
- Profit.bg. 2010. Кратка история на икономическите кризи. 24 юни 2010; <https://profit.bg/analizi/kratka-istoriya-na-ikonomiceskite-krizi/>
- Reynolds, E. 2016. Australians embracing super-human microchip technology. *News.com.au*, Aug 25, 2016; <http://www.news.com.au/technology/gadgets/wearables/australians-embracing-superhuman-microchip-technology/news-story/536a08003cb07cba23336f83278a5003>

- Russo, A. 2009. *Reflections and Warnings: An Interview with Aaron Russo*. Alex Jones Presents, DVD; <https://www.youtube.com/watch?v=X5UaTUBt04M> – със субтитри на български език
- Schneier, B. Your TV may be watching you. 12 Feb. 2015; <http://edition.cnn.com/2015/02/11/opinion/schneier-samsung-tv-listening/>
- Schofield, R.E. 1966. The Lunar Society of Birmingham; A Bicentenary Appraisal. // *Notes and Records of the Royal Society of London*, 21 (2): 144–161.
- Slapak, O. 2003. *The Jews of India: A Story of Three Communities*. The Israel Museum, Jerusalem, 27.
- Snyder, M. 2017. Financial bubble to BURST: Top US banks have 'TRILLIONS of derivatives exposure' Express. May 17, 2017; <http://www.express.co.uk/finance/city/805752/US-banks-derivatives-exposure-financial-weapons-mass-destruction>
- St. Thomas' Hospital; <http://www.nhs.uk/Services/Hospitals/Overview/DefaultView.aspx?id=970>
- Stenmark, M. 2001. *Scientism. Science, Ethics and Religion*. Farnham: Ashgate, 18.
- The Newstarget, 2016. 'Financial Armageddon' approaches as 247 trillion in global derivatives debt now on the verge of unraveling. The Newstarget, March 28, 2016; <http://www.newstarget.com/2016-03-28-financial-armageddon-approaches-as-247-trillion-in-global-derivatives-debt-now-on-the-verge-of-unraveling.html>;
- Trentmann N. 2017. Bayer Details Financing Plan for Monsanto Deal. The Wall Street Journal, Feb. 22, 2017; <https://www.wsj.com/articles/bayer-details-financing-plan-for-monsanto-deal-1487788367>
- Volz, D., Strobel, W. 2017. WikiLeaks says it releases files on CIA cyber spying tools. Reuters, March 8, 2017; <http://www.reuters.com/article/us-cia-wikileaks-idUSKBN16E2AD>
- Warburg, J. P. 1950. *Senate Report (Senate Foreign Relations Committee). Revision of the United Nations Charter: Hearings Before a Subcommittee of the Committee on Foreign Relations*. Eighty-First Congress. United States Government Printing Office: 494.
- Warburg, P. 1914. Paul Warburg, „A Plan for a Modified Central Bank“; „A United Reserve Bank of the United States“ // *Proceedings of the Academy of Political Science in the City of New York* 4, No. 4, *Essays on Banking Reform in the United States* (July 1914), 24–25; 75–76.
- Warburg, P. 1930. *The Federal Reserve System: Its Origins and Growth-Reflections and Recollections*. New York: Macmillan.